

Amengo skoola
opas opettajalle

Sisällys:

JOHDANTO	03
JULKISUUSKUVASTA	04
TERMIT HALTUUN	05
ROMANIT	06
ROMANIT	07
ROMANIEN HISTORIA	07
ROMANIT EUROOPASSA	08
SUOMEN ROMANIEN HISTORIA	09
VINKKEJÄ RYHMÄTÖIHIN	12
ROMANIT KOULUSSA	13
ROMANIKULTTUURI	15
VANHEMPIEN IHMISTEN KUNNIOITUS	16
PUHTAUSSÄÄNNÖT	16
PUKEUTUMINEN	17
HÄVELIÄISYYS	19
KUNNIAKULTTUURI	19
ROMANIKIELI	20
KUVIA KULTTUURISTA JA ROMANEISTA	21
VÄHEMMISTÖT KOULUISSA	22
KULTTUURI-IDENTITEETTI	23
REPRESENTAATIO KUVISSA JA TEKSTEISSÄ	24
YHDENVERTAISUUS	25
ROMANIEN KOKEMA SYRJINTÄ	26
RODULLISTAMINEN JA VÄHEMMISTÖSTRESSI	28
LÄHTEET	30
LIITE: DIAT LISÄTIETOINEEN	36

Johdanto

Hei opettaja!

Tämä Amengo skoola -opettajan opas on tehty siksi, että romanikulttuuria käsittelevän oppitunnin pitäminen olisi sinulle helpompaa. Sitä on tarkoitus hyödyntää yhdessä Amengo skoola -menetelmäpakan kanssa. Menetelmäpakka sisältää 22 harjoitusta, joista voit koota luokallesi sopivan kokonaisuuden romanikulttuurin tai ylipäänsä vähemmistökulttuurien käsittelyyn.

Amengo skoola -menetelmäpakka sisältää toiminnallisia harjoituksia, joita on ideoitu ja kehitetty yhdessä kymmenen romaninuoren kanssa. Niiden kautta voi käsitellä romanikulttuuria, historiaa sekä nykypäivän ilmiöitä eri oppitunneilla. Pakka tarjoaa menetelmiä myös yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämiseen kouluissa, jotka koskettavat romanien lisäksi monia muitakin vähemmistöjä ja ihmisryhmiä.

Pakan harjoitukset sisältävät pienryhmissä tapahtuvia pohdintatehtäviä, joihin ei aina ole oikeaa tai väärää vastausta. Tehtävien tarkoituksena tiedon kartuttamisen ja etsimisen lisäksi on lisätä vuorovaikutusta luokassa, avata uusia näkökulmia ja oppia itseltä sekä toisilta yhdessä keskustellen.

Tämä **opettajan opas** sisältää tietoa ja vinkkejä romanikulttuurin käsittelemiseen. Alussa aihetta avataan ihmisten, historian ja kulttuuristen erityispiirteiden näkökulmista. Niiden jälkeen nostamme esiin vähemmistö- ja yhdenvertaisuusnäkökulmia.

Menetelmäpakan oheen on koottu **diapaketti**, jonka avulla voit johdatella nuoria romanioppitunnin ääreen. Paketti sisältää 9 diaa romanikulttuurista. Tämän opettajan oppaan lopusta löydät diapaketti-liitteen, jossa jokaista diaa taustoitetaan hieman. Luokassa käytettävä diapaketti, Amengo skoola -menetelmäpakka ja harjoituksissa käytettävät lisämateriaalit löytyvät pdf-muodoissa netti-sivuiltamme: www.nuortenakatemia.fi/materiaalit/romanikulttuuri/.

Amengo skoola on Suomen Romaniyhdistyksen, romaninuorten ja Nuorten Akatemian yhteishanke, jota rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Hankkeen tavoitteena on lisätä romanitietoutta kouluissa ja pidemmällä aikajänteellä vähentää syrjintää ja ennakkoluuloja romaneja kohtaan. Hankkeessa halutaan rikastuttaa valtaväestön ja romanien yhdessäoloa koulussa ja lisätä romaninuorten osallisuutta.

Lämmin kiitos siitä, että lisäät tietoutta romanikulttuurista oppitunneillasi, ja olet mukana luomassa maailmasta oikeudenmukaisempaa ja yhdenvertaisempaa paikkaa.

Ystävällisin terveisin,

Romaninuoret, Suomen Romaniyhdistys ja Nuorten Akatemia

Julkisuuskuvasta

Romaneista kuten muistakin vähemmistökulttuurien edustajista kirjoitetaan mediassa ja oppikirjoissa harmillisen vähän. Se tieto, mitä mediassa kirjoitetaan, on usein negatiivista. Valtaväestöön kuuluvat ihmiset eivät siis juurikaan opi romanien kulttuurista tai arjesta opinpoluillaan, ja heidän mielikuvansa romaneista perustuvat herkästi ennakkoluuloihin ja stereotyyppioihin, jotka korostuvat mediassa. Tämä on nurinkurista, sillä romanit ovat suomalaisia ja asuneet maassa yli 500-vuotta.

Panu Pulman toimittamassa kirjassa Suomen Romanien historia valotetaan hieman sitä, mistä romanien poikkeuksellisen negatiivinen julkisuuskuva on saanut alkunsa. 1900-luvulle saakka oli lähes poikkeuksetta tapana, että toisin kuin valtaväestö romanit eivät olleet kirjoilla omilla asuinpaikkakunnillaan. Usein papit tai nimismiehet jättivät tarkoituksella romanien tiedot kirjaamatta.

Romaneista tehtiin virallisia merkintöjä yleensä silloin, kun he ottivat yhteen virkavallan kanssa. Näin konfliktit toisten romanien tai valtaväestön kanssa korostuvat historian tutkijoiden käyttämissä lähteissä. Lisäksi nämä asiakirjat sisältävät usein virkamiesten lausuntoja, joissa korostuvat heidän negatiiviset asenteensa ja ymmärtämättömyys romaneja sekä heidän elämäntapaansa kohtaan. Romanien itsensä kirjoittamia lähteitä löytyy vasta 1900-luvulta.

Vielä tänäkin päivänä romaneista kirjoitetaan poikkeuksellisen negatiiviseen sävyyn mediassa. Esimerkiksi rikosten yhteydessä saattaa olla maininta siitä, että rikoksen uhri tai tekijä oli romani, vaikka sen hyvin voisi jättää mainitsematta – ovathan romanitkin suomalaisia. Media on ajan saatossa muokannut ihmisten suhteutumista romaneihin, jotka kokevat syrjintää, vihapuhetta ja ennakkoluuloja huomattavasti muita väestöryhmiä enemmän.

Vasta viime vuosina romaneista on alettu kirjoittaa enemmän syvällisempiä henkilökuvauskuksia. Niille onkin tarve. Olisi myös toivottavaa, että romaneista kirjoitettaisiin kaikenlaisissa yhteyksissä ja eri medioissa eikä vain silloin kun halutaan korostaa henkilön romaniutta. Romaneja voitaisiin vaikkapa haastatella asiantuntijoina asioista, jotka eivät millään tapaa liity heidän kulttuuriinsa ja tuoda ihmisiä esiin monipuolisemmassa valossa.

Termit haltuun

Sanat ja termit elävät ajassa. Nykyään romaneista käytetään vakiintuneesti termiä romanit (englanniksi roma tai romani), mutta historian kirjoissa saattaa nähdä muuta termistöä.

Kaalo: Kaalo tarkoittaa romanian. Se on Suomen romanien romanikielinen nimitys, joka tarkoittaa suomeksi mustaa. Suomessa puhutusta romanikielen murteesta käytetään nimitystä kaaleen kieli.

Mustalainen (englanniksi gypsy): Nykypäivänä mustalainen on leimava ja syrjivä nimitys, sillä se pitää sisällään paljon historiallista vääryyttä ja vihaa. Termiä käytettiin 1600-luvulta aina 1900-luvun loppupuolelle saakka. Toisinaan romanin voi kuulla käyttävän sanaa mustalainen tai mustalaismusiikki, mutta romaniyhteisön ulkopuolisten henkilöiden ei tule käyttää tätä termiä.

Romani: Vakiintunut, asiallinen termi. Sana juontaa juurensa romanikielen ihmistä tai miestä tarkoittavaan sanaan rom, joka tulee sanskritin kielestä.

Tattari: 1500-luvulla kiertävää elämäntapaa harjoittavista väestöistä käytettiin nimitystä tattari. Termiin sisältyivät romanit, mutta se käsitti myös muita kiertäviä väestöjä. Samaa termiä käytettiin aikanaan myös esimerkiksi Tanskassa ja Saksassa.

Romanit

Suomessa asuu noin 10 000 romania, ja Ruotsissa noin 3000 Suomen romania. 1960–80-lukujen suuren siirtolaisaallon mukana moni romani muutti Suomesta Ruotsiin. Euroopassa puolestaan asuu noin 12 miljoonaa romania. Romaneja asuu myös Euroopan ulkopuolella, mutta tarkempia määriä on vaikea tietää.

Ensimmäiset merkinnät nykyisen Suomen alueen romaneista juontavat 1500-luvulle, jolloin heistä käytettiin nimitystä *tattari*. Merkintä löytyy vuodelta 1559, ja se sijaitsee Ahvenanmaalla. Nykyisen Ruotsin alueella romaneita oli tavattu hieman aiemmin. Ruotsin ensimmäiset merkinnät romaneista ovat Tukholmasta, ja ne ajoittuvat vuoteen 1512.

Romanikieltä tutkimalla on selvitetty, että romanit saapuivat Eurooppaan Intiasta. He eivät kuitenkaan ole intialaisia. Eurooppaan he tulivat yli tuhat vuotta sitten. Alla oleva kuva havainnollistaa, mitä kautta romanit aikoinaan kulkivat ja päätyivät eri puolille Eurooppaa. Suomeen romanit saapuivat aluksi Ruotsin ja Baltian kautta. 1800-luvulla heitä tuli myös Venäjältä ja maailmansodan aikaan Karjalasta evakkoina.

Kuva havainnollistaa Romanien kulkua Intiasta eri puolille Eurooppaa. Kuva on otettu Tšekissä Brnon romanikulttuurin museossa. Kuvaaja: Ulla Saalasti.

Suomen romanien lisäksi Suomessa asuu n. 1200 romanitaustaista maahanmuuttajaa. He ovat pääosin kotoisin Balkanin alueelta, ja he puhuvat eri romanikielen murteita. Itäisen Euroopan romanit kuuluvat alueen köyhimpään väestönosaan, ja siksi moni heistä on lähtenyt paremman toimeentulon perässä ulkomaille.

Romanian ja Bulgarian liityttyä Euroopan unioniin vuonna 2007 liikkumisesta tuli helpompaa, ja moni romani jätti kotinsa. YK arvioi, että vuonna 2015 jopa 3,4 miljoonaa romanialaista eli 17 % maan väestöstä asui toisessa maassa. EU:n sisällä Romanian ja Bulgariasta muuttaneita romaneita asuu eniten Saksassa, Espanjassa ja Iso-Britanniassa.

Romanit Euroopassa

Romanit saapuivat Eurooppaan Intiasta pieninä ryhminä 1100-luvulta lähtien. Pitkän matkansa aikana he olivat pystyneet säilyttämään oman kielensä, kulttuurinsa ja arvonsa.

Saapuessaan Eurooppaan romaneilla oli vuosisatojen takaiset perinteet kiertävästä elämäntavasta ja siihen sopivista ammateista. He toimivat muun muassa käsityöläisinä, hevosenhoitajina ja harjoittivat sääty-yhteiskunnan ulkopuolelle jääneitä eri ammatteja, joihin tarvittiin työntekijöitä.

Aikoinaan Euroopassa oli useampia kiertäviä väestöryhmiä. Siinä missä monet näistä ryhmistä kulkivat yhdessä samaa ammattia harjoittaneiden kanssa, romanit erottuivat siinä, että he kulkivat useimmiten perheen tai koko suvun kanssa.

Aluksi romanit otettiin hyvin vastaan, mutta pian eri puolilla Eurooppaa alkoivat erilaiset toimenpiteet romanien paikoilleen asettumista vastaan. Heitä pyrittiin karkottaa takaisin kotimaahansa, mutta se oli vaikeaa, sillä heidän alkuperäinen maansa ei ollut tiedossa. Romanit olivat myös pidettyjä ammateissaan, ja monet suvut saivatkin suojelukirjeitä, joiden turvin he saattoivat jäädä Eurooppaan.

Muiden kulkijoiden tapaan romanit kuuluivat eurooppalaiseen vierastyövoimaan, joka oli osin puolipysyvää. Tämä tarkoitti sitä, että osa perheestä kiersi Euroopassa työn perässä ja osa jäi kotipaikkakunnalle asumaan. Romanit tekivät usein säätyjen ulkopuolisia tai tilapäisiä töitä – kuten monet romanisiirtolaiset nykyään. Kiertävän elämäntapansa vuoksi romanit olivat veronkannon ja lainvalvonnan ulkopuolella.

Keski-ajalla kirkon asema oli valtava. Se oli instituutio, joka hallitsi, toimi oikeuslaitoksena, tuomitsi, vastasi hengellisyydestä ja koulutti kansaa. Kirkon ulkopuolelle jääneillä ihmisillä ei ollut paikkaa yhteiskunnassa eikä niin sanotusti ihmisoikeuksia. Muun muassa Islam koettiin suurena uhkana ja kaikkeen vieraaseen kuten myös romaneihin suhtauduttiin epäillen. Kansallisvaltioiden vahvistuessa 1800-luvulla, monet romanit jäivät joko asumaan tai kiertämään saman valtion alueelle.

Kuvassa näkyy valokuvia eri puolilla maailmaa asuvista romaneista. Kuva on otettu Tšekissä Brnon romanikulttuurin museossa. Kuvaaaja: Ulla Saalasti.

Hevosmarkkinat Hyrylän raviradalla Tuusulassa 22.9.1958.
Kuvaaja: Erkki Voutilainen. Museovirasto.

Suomen romanien historiaa

Nykyisen Suomen alueelle Romanit saapuivat 1500-luvulla Ruotsin ja Baltian kautta. Myös Suomessa kuten muuallakin Euroopassa heihin kiertolaisina suhtauduttiin vieroksuen ja syrjien. Toisinaan viranomaiset pyrkivät karkottamaan tai hävittämään heidät, toisinaan kontrolloimaan ja assimiloimaan valtaväestöön. Tosin armeija on kautta aikojen ottanut romaneita työvoimakseen, sillä sotilaille on ollut tarvetta. Sitä kautta moni sai suojelukirjeen ja mahdollisuuden pysyvään asumiseen.

Suomen alueella kiersi ammatin perässä kaikenlaisia ihmisiä esimerkiksi maataloustöissä, metsätöissä, puusavotoilla, armeijan leivissä, rakennustöissä ja tehtaissa. Romaneiden tiedetään osallistuneen kaikkiin näihin erilaisissa ammateissa. Heitä oli lasinkerääjinä, kauppiaina, kengittäjinä, lasikauppiaina, tinureina, veitsenteroittajina, käsityön myyjinä, pesijöinä, piiskureina, armeijan huoltojoukoissa, läkkiseppinä, lumpunkerääjinä, piikoina, renkeinä, sekatyömiehinä, pätkätyöläisinä, kuohareina, parantajina, povareina, musikanteina, hevoskauppiaina.

Vaikka suurin osa lainsäädännöstä koski kaikkia Ruotsi-Suomen alueella oleskelevia irtolaisia, lakien toimeenpano oli vaihtelevaa. Ajoittain monet lait tai voimakkaat toimet kohdistuivat erityisesti romaneihin. Esimerkiksi papistoa kiellettiin olemasta tekemisissä romanien kanssa, jolloin he jäivät myös väestörekistereistä pois. Osin myös sen vuoksi romanien on ollut vaikeaa saada maata ostetuksi, eivätkä he ole voineet asettua aloilleen, vaikka olisivat halunneet.

Pois kirkon palveluista

1500-luvulla romaneilta evättiin kirkon palvelut. Vuonna 1560 kirkon kiellettiin hautaamasta romaneja ja vuonna 1594 heiltä kiellettiin kaikki muutkin kirkolliset palvelut. Keskiajalla kirkko oli väestökisterin, köyhäinhoidon ja yhteiskunnallisen hierarkian ylläpitäjä. Jos ihminen ei ollut kirkonkirjoissa hän jäi yhteiskunnan ja sen palveluiden ulkopuolelle. Muutamat seurakunnat ja papit vastustivat käskyjä ja tarjosivat kirkon palveluja pysyvästi alueellaan asuville romaneille. Poissulkeminen kuitenkin syrji romaneja ja vaikutti myös viranomaisiin aina 1750-luvulle asti, jolloin romanien uskonottomuus edisti kirkon toimenpiteitä sallivampaan suuntaan.

Hirttolaki

Romaneja yritettiin hävittää tappolakien eli niin sanottujen hirttolakien aikaan vuosina 1637–1748. Niissä määrättiin, että asiatta, luvatta tai irtolaisena eli käytännössä työnperässä kulkevat miespuoliset romanit sai ottaa kiinni, karkottaa, tai hirttää ilman oikeudenkäyntiä. Muu perhekuunta karkotettiin tai laitettiin myöhemmin työlaitoksiin. Ketään ei tuona aikana tiedetä hirtetyn, mutta laki erotteli romanit muista kulkijoista ja vaikutti viranomaisten sekä yhteiskunnan asenteisiin romaneita kohtaan.

Näihin lakeihin kuuluivat myös ajoittain yleisiin irtolaislakeihin lisätyt tehostetut ja vain romaneihin kohdistetut irtolaispykälät. Irtolaislait olivat voimassa vielä 1990-luvulle asti, ja niiden vaikutus viranomaisten ja yhteiskunnan asenteisiin on ollut merkittävä.

Pietari Brahen politiikka

1600-luvulla kenraalikuvernööri Pietari Brahe vahvisti Ruotsi-Suomen itärajaa. Hän halusi ratkaista niin sanotun romaniongelman 1660–70-luvuilla tarjoamalla Pielisjärveltä autioiksi jääneitä tiloja romaneille asuttavaksi. Vastineeksi hän halusi romaneita linnoitustöihin ja osallistumaan "rauhanajan sotapalvelukseen". Tilat olivat jääneet autioiksi katovuosien ja huonon maaperän vuoksi, joten niissä ei voinut asua. Lopulta linnoitus- ja muita töitä ei ollut riittävästi tarjolla, joten muutaman nälkävuoden jälkeen romanit muuttivat pois.

Pysyvää romanasutusta löytyi kuitenkin eri puolilta Suomea – Naantalista ja Karjalasta 1600-luvulta ja 1700-luvulta lähtien myös muualta. Samoilla paikoilla pysyviä sukuja otettiin kirkonkirjoihin. Osa romaneista osti maata tai ryhtyi torppariksi ja yritti siten päästä yhteiskunnassa ylöspäin.

Assimilaatio

1800-luvun lopulla romanien asema kiertävinä, asunnottomina ja syrjäytyneinä alkoi nousta yhä enemmän esille. Useita komiteoita perustettiin ratkaisemanaan niin sanottua mustalaiskysymystä. Voimakkaimman kannatuksen sai vuonna 1897 niin sanottu Wallen komitean suositus, joka karkeasti ottaen tarkoitti romanien opettamista pois omasta kielestä ja kulttuurista ottamalla lapset lastenkoteihin ja koulukoteihin sekä kasvattamalla heidät pois romanikulttuurista ja kielestä. Aikuisille romaneille suositeltiin työsiirtoloita kouluttamaan heidät pois tutuista elintavoistaan.

Vaikka alun pitäen tarkoituksena oli parantaa romanien oloja, Wallen komitean suositukset olivat pakkokeinoja, jotka syvensivät romaneihin kohdistuvia leimaavia asenteita. Komiteamietintö oli ajanhengessä linjassa skandinaavisten yhtenäistävien politiikkojen ja toimenpiteiden kanssa, joilla pyrittiin yhtenäistämään kansakuntia eli sulauttamaan vähemmistöt valtaväestöön. Samankaltaiset toimet koskivat myös saamelaisia.

Romanit sodissa

Romanit saivat Suomen kansalaisuuden Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917. Toisen maailmansodan aikaan holokaustissa surmattiin jopa puolet Euroopan romaniväestöstä. Suomessa samaan aikaan osa romaneista joutui pakkotyöleireille, mutta noin 300 romanialaistaisteli talvi- ja jatkosodassa rintamalla. Sankarivainajien joukossa oli 60 romanialaista, ja Helsingin Hietaniemen hautausmaalle on pystytetty Romanien sankarimuistomerkki heidän muistolleen.

Kohti parempaa

Vasta vuonna 1956 romanien asemaan alettiin tehdä merkittäviä parannuksia. Silloin perustettiin Romaniasiain neuvottelukunta, jonka tehtävänä on edistää romaniväestön tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. 1960-luvulla romanit alkoivat itse järjestäytyä ja kulttuuri alkoi avautua.

1970-luvulla Suomessa hyväksyttiin laki, joka kielsi rotusyrjinnän. Myös romanien sosiaalisissa oloissa tapahtui tuolloin merkittävä muutos, kun romaneille avautui mahdollisuus kunnalliseen asumiseen. Pysyvän asumisen myötä avautui myös mahdollisuus koko väestöä koskevaan koulutukseen, opiskeluun, terveydenhuoltoon ja sosiaalitukeen kuten eläkkeisiin.

Koko väestönosan kouluttautuminen alkoi siis vasta 1980-luvulla, kun kunnat veloitettiin asuttamaan kaikki asunnottomat romanit. Vasta silloin romanien kiertävä elämäntapa päättyi – nyt elävät 70-vuotiaat ja sitä vanhemmat ovat viimeisiä niin kutsuttuja kärrymustalaisia.

Vinkkejä ryhmätöihin

Amengo skoola -menetelmäpakan tehtävässä Suomen romanien historia ohjataan nuoria tekemään ryhmätöitä romanien historiaan liittyen. Alla vinkattuna muutama lähde, joita nuoret voivat töissään käyttää.

Romanien perinteiset elinkeinot

- Tervonen, Miika 2012. Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia.
- Elävä perintö, Romanien hevostaidot https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Romanien_hevostaidot
- Romano Missio, Romanien historia <https://romanomissio.fi/tietoa-historia/>

Romanit Suomen sodissa

- Tervonen, Miika 2012. Romanit ja suuri murros. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia.
- Sauli, Mikko 10.12.2017 Jopa kolmasosa romaneista joutui evakkoon: "Sodassa oltiin veljiä, sodan jälkeen taas mustalaisia" – karjalanromanien historia tunnetaan huonosti. <https://yle.fi/a/3-9970376>

Tattarista romaniksi – termien alkuperästä

- Rekola, Tuula 2012. Romanien varhaisvaiheet Suomessa. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia.
- Romano Missio, Romanikulttuuri <https://romanomissio.fi/tietoa-romaneiden-kulttuurista/>
- Romanifoorumi, Romanit Suomessa <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/>
- Termejä voi tutkia Kotimaisten kielten keskuksen Suomen etymologisesta sanakirjasta: <https://kaino.kotus.fi/suomenetymologinensanakirja/>

Romanien kohtaaman syrjinnän syyt ja seuraukset

- Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Romanien syrjintä <https://syrjinta.fi/romanien-syrjinta>
- Romano mirits -podcasteistä löytyy jaksoja aiheeseen <https://areena.yle.fi/podcastit/1-2149272>
- Syrjinnän syitä ja seurauksia voi pohtia seuraavien kysymysten avulla: Mikä saa ihmisen syrjimään toista? Kuinka ennakkoluuloja voidaan purkaa? Minkälaista rakenteellista syrjintää Suomessa on (esim. työnhaku, koulutus)? Kuinka syrjintä vaikuttaa ihmiseen ja yhteisöön?

Romanit Karjalan evakkoina

- Tervonen, Miika 2012. Romanit ja suuri murros. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia.
- Romano Mirits toim. Maria Friman. Suomen romanien evakko aika. Julkaistu 1.9.2020. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50581720>

Romanit koulussa

Tutkimusten mukaan romaneiden koulutusaste on alhaisempi kuin valtaväestön. Viime vuosikymmeninä oppivelvollisuuden suorittaneiden romanien osuus on kuitenkin kasvanut merkittävästi. Kun vielä 1960-luvulla vain noin 40 % romaneista oli suorittanut oppivelvollisuuden loppuun, 2000-luvulla heidän osuutensa oli yli 80 %.

Romanien kaupungistumisaste kasvoi huimasti 1970-luvulla. Kaupungeissa romanien asu- mistaso pikkuhiljaa parani, ja 1970-luvun loppupuolella lähes joka romaniperheellä oli jo jonkinlainen oma asunto.

Aikoinaan kiertolaista elämäntapaa harjoittaneiden romanien oli hyvin vaikea käydä sää- nöllisesti koulua. Kun romanit alkoivat saada pysyviä asuntoja, myös oppivelvollisuuden suorittaneiden romanien määrät lähtivät kasvuun. Ne ottivat valtavan harppauksen eteen- päin 1970-luvulla, ja määrät ovat tasaisesti kasvaneet sen jälkeen. Alla oleva diagrammi osoittaa oppivelvollisuuden suorittaneiden romanien määrät prosentteina.

Diagrammi: Petra Autio, Kulttuurien koulu- koulutus 2021

Nykyään suurin osa romanivanhemmista suhtautuu kannustavasti lastensa koulunkäyn- tiin. Koulutusta on alettu arvostaa eri tavalla, sillä se nähdään väylänä työnsaantiin – vaikkakin myös kouluttautuneet romanit kohtaavat yhä paljon syrjintää töitä tai harjoit- telupaikkaa hakiessaan.

Joskus romanivanhemman voi olla vaikea tukea lastensa koulunkäyntiä, jos hän ei itse ole kouluttautunut. Tällöin koulun merkitys esimerkiksi nuoren ohjaamisessa jatko-opintoi- hin korostuu. Romaneja ohjataan jatko-opinnoissa usein ammatilliselle puolelta, ja lukio sekä korkeakoulu ovat romaneille selvästi harvinaisempia. Vuodesta 2015 lähtien tässä on kuitenkin huomattu tapahtuneen muutosta, sillä hiljalleen romanien keskuudessa korkea- koulutettujen määrä on kasvanut.

Toivommekin, että kouluissa romaninuoret kohdattaisiin yksilöinä. Heidän toiveitaan ky- seltäisiin ja kuunneltaisiin, ja heidät ohjattaisiin kohti unelmiaan myös jatko-opinnoissa.

Romanikulttuuri

Romanikulttuuri on valtaväestöön verrattuna perhekeskeisempi ja yhteisöllisempi, vaikka muutosta tässä onkin tapahtunut. Perhekäsitys on laaja. Se kattaa ydinperheen lisäksi muun muassa sedät, tädit, enot, serkut ja pikkuserkut. Romanien juhliksa kuten hautajaisissa voi hyvin olla useampi sata vierasta. Yhteisöllisyys tarkoittaa myös sitä, että yksilö ei ole erillinen osa yhteisöstään. Yhteisön etu on tärkeämpi kuin yksilön, ja yhteisö kantaa vastuuta yksilöstä.

Romanikulttuuri on suullista, ja myös siksi yhteisöllisyys korostuu. Ihmisten välinen vuorovaikutus ja tiedonvälitys sukupolvelta toiselle on tärkeää kulttuurin jatkuvuuden kannalta. Kulttuuritukea tarjotaan mielellään, ihmiset kyläilevät paljon toisiltaan, apua tarjotaan herkästi kuten myös ruokaa ja yösijaa.

Kulttuuri on patriarkaalinen, jossa on selkeät sukupuoliroolit. Mies on perheen pää ja naisen vastuulla on koti ja lasten kasvattaminen. Tosin asuminen, sosiaaliturva, koulutus ja työelämä ovat alkaneet murtamaan perinteisiä rooleja.

Romaniyhteisössä tavat ovat nykypäivänä perhekohtaisia, kun aikoinaan ne olivat suku- ja paikkakuntakohtaisia. Tavat kulkeutuvat vanhemmilta ihmisiltä nuorille. Niitä ei erikseen opetella, vaan ne opitaan elämällä kulttuurin sisällä.

Romanien kulttuuri perustuu vanhempien ihmisten kunnioittamiseen. Niin kulttuurille ominaiset puhtaussäännöt kuin kohteliaat käytöstavat ja peittävä pukeutuminen pohjautuvat vanhempien kunnioittamiseen.

Vanhempien ihmisten kunnioitus

Romanikulttuurissa kunnioitetaan erityisellä tavalla vanhempia ihmisiä – niin muita romaneja kuin valtaväestöäkin. Kunnioittaminen näkyy mm. siinä, että vanhempien ihmisten sanalla on merkitystä, ja nuoremmat pyrkivät sitä noudattamaan.

Vanhempien kunnioittamiseen liittyvät myös hyvät käytöstavat. Vanhemmille muun muassa avataan ovi, heitä teititellään ja heille annetaan istumapaikka julkisessa liikennevälineessä. Tavat ovat vanhoja talonpoikaistapoja, jotka ovat vähenemään päin valtaväestön keskuudessa, mutta yhä voimissaan romanien parissa.

Kulttuurille erityinen piirre on myös se, että nuorempi romani ei ota fyysistä kontaktia vastakkaista sukupuolta olevan vanhemman romanin kanssa. Nuorempi romaninainen ei esimerkiksi aterioi vanhemman romanimiehen kanssa samassa pöydässä.

Puhtaussäännöt

Romanit ovat kautta aikojen kiertäneet ympäri maailmaa. Romaneille on aina ollut erityisen tärkeää pitää kiinni hyvästä hygieniasta, sillä muutoin kiertolaisena kulkeva väestö olisi ollut erityisen altis kulkutaudeille ja muille sairauksille. Vaikka Suomessa romanit ovat asuneet jo pidempään pysyvissä asunnoissa, henkilökohtainen hygienia ja kodin puhtaus ovat edelleen tärkeitä.

Romanikulttuurissa voidaan puhua symbolisesta puhtaudesta, jolla määritellään sekä ihmisten että esineiden hierarkiaa ja asemaa. Sen mukaan keittiö on kodin puhtain paikka. Keittiöön ei tuoda tavaroita muista huoneista eikä esimerkiksi keittiön astioita viedä muihin huoneisiin. Keittiössäkään astioita pidetään vain pöydän päällä.

Romanit määrittelevät usein pöytätasolla sen, mikä on puhdasta ja mikä ei. Kaikki mikä jää pöytätason alapuolelle on niin sanotusti symbolisesti likaista ja kaikki mikä jää sen yläpuolelle on puhdasta. Siksi lattialta ei nosteta mitään pöydän päälle, eikä lattialle laiteta sinne kuulumatonta tavaraa. Valtaväestön keskuudessa ei ole outoa nähdä, kun kotieläimelle annetaan ruokaa ihmisten lautasesta. Esimerkiksi tätä ei tapahdu romanien keskuudessa, jossa astioita ei laitettaisi lattialle eikä niitä jaettaisi eläinten kanssa.

Kuvassa Romani-podcastin nuoret tekijät Carmen Valerius, Natascha Roth, Dimitri Lindgren ja Janita Roth. Kuva: Nauska.

Pukeutuminen

Suomen romanien perinteinen pukeutuminen poikkeaa muiden romanien pukeutumisesta. Toki Suomessakaan kaikki romanit eivät pukeudu perinteisiin vaatteisiin, ja puvut ovat vuosien saatossa myös muuttuneet. Perinteinen pukeutuminen on saanut vaikutteita talonpoikaisvaatetuksesta. 1800-luvulla valtaväestön naiset pukeutuivat hyvin samalla tavalla kuin nykypäivänä romaninaiset pukeutuvat.

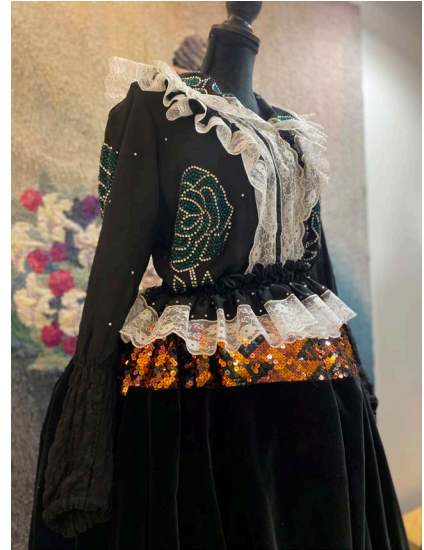
Naisten pukeutuminen

Keskeistä romaninaisten pukeutumisessa on peittävät vaatteet, joilla halutaan osoittaa kunnioitusta vanhempia ihmisiä kohtaan. Usein murrosiässä tytöt pukevat yllensä mustan pitkän hameen, jota kutsutaan pikkuhameeksi. Myöhemmin noin 18–24-vuotiaana romaninainen saa itse päättää, alkaako käyttää perinteistä romaninaisen pukua.

Perinteisen romaninaisen puvun yläosaa kutsutaan röijyksi, ja se voi olla minkä värinen tahansa. Alaosaa peittää paksu samettinen hame, joka painaa keskimäärin 3–10 kg. 1900-luvun alussa hameen materiaaliksi alkoi valtavirtaistua sametti, joka aluksi koristi vain hameen helmaa. Alun perin se oli merkki vauraudesta - mitä enemmän samettia hameessa oli, sitä vauraampi myös sen kantajan miellettiin olevan. Nykyään materiaaliksi on jäänyt sametti, mutta se ei enää kerro perheen varallisuudesta.

Myös korut ovat keskeinen osa romanipukeutumista. Aiemmin nekin olivat merkki rikkauksista, sillä kiertävät romanit kulkivat koko omaisuutensa kanssa ja korut olivat pitkälti perheen pääomaa. Nykypäivänä korut ovat hyvin henkilökohtaisia ja niissä on tunnearvoa. Korut periytyvät suvuissa usein äidiltä tyttärelle ja isältä pojalle.

Romaninaisen perinteiset vaatteet tehdään mittatilaustyönä. Pitkään ne olivat valtaväestön ompelijoiden tekemiä, mutta viime vuosina myös romaninaiset ovat enenevässä määrin työllistyneet romaniasujen ompelijoina.

Kuva 1: Vuonna 1967 valmistetut kehäkorvakorut. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 2: Miesten lakerisaappaat, joita käytetään nykyään juhla-kenkinä. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 3: Romaninaisen röjy. Kuvaaja: Natasha Roth.

Miesten pukeutuminen

Myös romanimiehen pukeutuminen on peittävää ja huoliteltua. Tärkeimpänä miesten vaateuksessa on suorat, mustat housut. Miehillä on usein käytössä pusakkamallinen takki, mutta yläosa voi olla muunkinlainen. Kengät voivat olla minkälaiset tahansa, juhlissa miehet käyttävät usein lakerikenkiä. Pojat alkavat yleensä murrosiässä pukeutua tyypilliseen romanimiehen asuun.

Romaniasun pukeminen

Jos romani päättää alkaa käyttämään perinteistä pukua, hän käyttää sitä koko ajan. Pukua käytetään myös normaaleissa kotiaskareissa kuten siivotessa. Terveydellisistä syistä romaninainen voi joutua luopumaan hameestaan, sillä hame on painava. Tosin hameita tehdään myös kevyempinä malleina, jolloin ne sopivat paremmin esimerkiksi vanhusten käyttöön.

Työssään romanit voivat pukeutua perinteistä poiketen, jos he eivät työssään ole tekemisissä muiden romanien kanssa. Esimerkiksi romanitaustainen lähihoitaja pukeutuu työasuun, ja jos paikalle tulisi muita romaneja hän väistää sivummalle, jotta muut romanit eivät näkisi häntä perinteestä poikkeavassa asussa.

Kaikki romanit eivät pukeudu perinteiseen pukuun. Äidit saattavat jopa kannustaa tyttäriään olla pukeutumatta romaniasuun, jotta elämä olisi helpompaa, sillä perinteiseen asuun pukeutuvat romanit kohtaavat yhä paljon syrjintää. On harmillisen arkista, että kaupassa vartijat lähtevät usein perinteiseen asuun pukeutuneen romanin perään tämän astuessa sisään.

Häveliäisyys

Romanikulttuuri on valtakulttuuria siveellisempi ja häveliäämpi. Sitä osoitetaan esimerkiksi edellä kerrotulla vaatetuksella, joka peittää vartalon muodot. Vaatteet peittävät kehosta mahdollisimman paljon, ja ihosta näkyy ainoastaan kämmenet, kaula ja pää.

Romanikulttuurissa on valtakulttuuria enemmän asioita, joista ei puhuta erityisesti vanhempien romanien kanssa. Näitä tabuja ovat sukupuolisuuteen, seksuaalisuuteen ja ruumiinosiin sekä -toimintoihin liittyvät asiat, siten myös osin terveysasiat, mukaan lukien mielenterveysongelmat, päihteet ja väkivalta. Asioista saatetaan kyllä puhua oman ikäisten romanien keskuudessa, mutta niistä käytetään usein kiertoilmauksia. Tabuihin kuuluvat tavallaan myös yhteisön sisäiset, osin haitalliset perinteet kuten muuttolupa ja väistämisvelvollisuus.

Jotta romaninuoret oppivat murrosikään ja aikuisten elämään kuuluvia asioita, koulujen merkitys korostuu. Nuorten eivät välttämättä opi näistä kulttuurinsa tabuista asioista kotonaan, joten on erittäin tärkeää, että nuori pääsee käsittelemään niitä koulussa.

Kunniakulttuuri

Patriarkaalinen romanikulttuuri on kunniakulttuuri, jossa naisten puhtaus eli siveys on keskiössä. Se eroaa muista kunniakulttuureista siinä, että naiseen kohdistuva veriteko tai naisen tappaminen ei palauta kunniaa, vaan tapossa kunnia menetetään. Nainen on vastuussa kunniaa paitsi omasta suvustaan myös miehensä suvusta. Väkivalta ei kuulu romanikulttuuriin, sen enempää kuin muidenkaan yhteisöjen kulttuuriin.

Romanikieli

Romanikieli on indoeurooppalainen kieli, kuten esimerkiksi germaaniset ja romaaniset kielet sekä kreikka. Se kuuluu indoiranilaisen haaran alaryhmään, indoarjalaisiin kieliin. Romanikieli on sukua sanskriitille ja se muistuttaa osin hindiä. Se on ainoa indoarjalainen kieli, jota on keskiajalta saakka puhuttu vain Euroopassa. Suomessa puhutaan romanikielen pohjoista kaalo-murretta. Sitä romanit itse kutsuvat kaaleen kieleksi (kaalengo tšimb).

Kielen puhujamäärät Suomessa ovat laskeneet dramaattisesti, ja romanikieli on uhanalainen. Tutkimusten mukaan vielä 1950-luvulla 69 % aikuisista romaneista osasi kieltä mielestään hyvin tai täydellisesti ja jopa 90 % tuli sillä toimeen. Tänä päivänä noin 35 % Suomen romaneista osaa sujuvasti kaalo-murretta, mutta enää sitä ei puhuta äidinkielenä. Suomen romanien äidinkieli on suomi tai ruotsi.

Suomen romanit ovat onnistuneet säilyttämään kielensä, vaikka kieltä ei ole arvostettu romaniyhteisön ulkopuolella, ja sen puhuminen on ollut kiellettyä. Valtio ja kirkko yrittivät hävittää sitä vuosisatojen ajan, kun romaneita pyrittiin assimiloimaan pääväestöön. Tämän myötä kaaleen kieltä ei enää opittu kotona, kun aikuiset eivät enää puhuneet sitä lapsilleen.

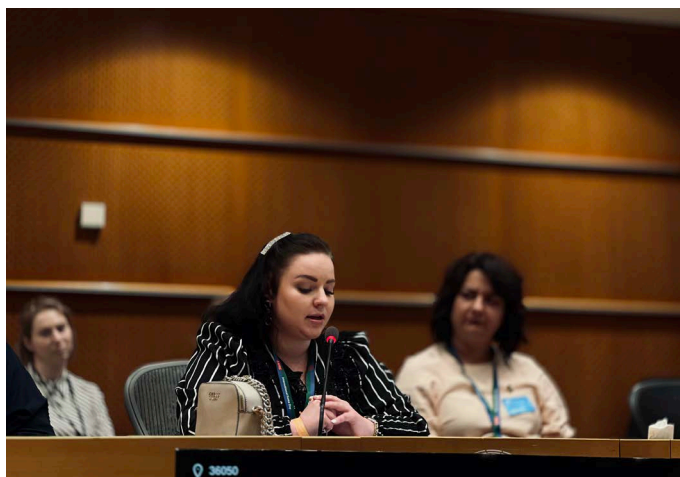
Vuoden 2000 perustuslakiuudistus toi lain suojaa kielelle. Siinä säädettiin, että "Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan." Aiemmin, vuonna 1995 myös päivähoitoasetukseen ja koululakiin tuli muutokset, joilla pyrittiin tukea romanilapsen ja nuoren kasvua omaan kulttuuriin. Koululaki mahdollistaa sen, että romanioppilaalle voidaan opettaa romanikieltä äidinkielenään.

Vain harva romanilapsi saa koulussa romanikielen opetusta, sillä laki ei velvoita kuntia sitä järjestämään. Oppilaitoksen olisi kuitenkin mahdollista saada valtionavustusta, jos se järjestäisi romanikielen opetusta. Käytännössä opettajat ja romanikieliset oppimateriaalit ovat harvassa. Jos opetusta on tarjolla, tunti voi olla keskellä päivää tai kaukana kotoa, jolloin lapsen on käytännössä mahdotonta osallistua siihen. Kieli on kuitenkin keskeinen osa kulttuuria, ja sen oppiminen vahvistaisi nuoren kulttuuri-identiteettiä sekä omanarvontuntoa, joten opiskelu olisi tärkeää.

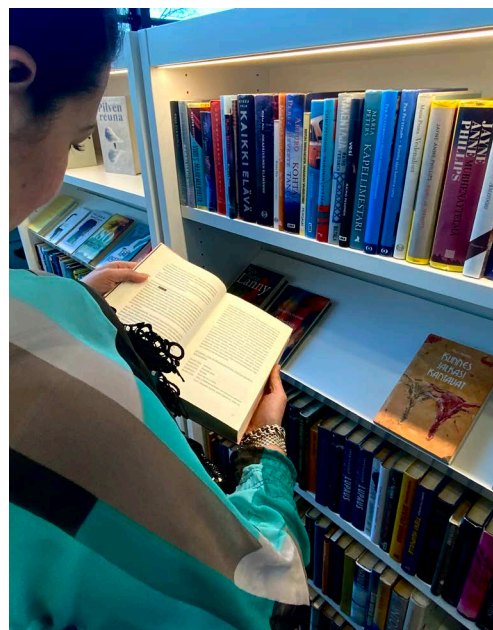
Romanikieltä ja -kulttuuria voi nykyään opiskella Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. Opetuksessa yhdistyy kielitiede sekä romaniyhteisön kulttuurin ja historian tuntemus. Romanikieltä- ja kulttuuria voi opiskella sekä perus- että aineopintokokonaisuuksissa. Lisäksi kursseja on tarjolla avoimessa yliopistossa.

Kuvia kulttuurista ja romaneista

Kuvassa Natasha Roth puhuu EU-parlamentissa.
Kuvaaja: Oliver Mako.

Romaninainen kirjastossa.
Kuvaaja: Dimitri Lindgren

Romaninaisen kamee-rintaneula.
Kuva: Suomen kansallismuseo

Eduskuntatalon portailla. Kuvaaja: Natasha Roth

Romaninuuria Amengo skoola -työpä-
jassa syksyllä 2023.
Kuvaaja: Ulla Saalasti

Kulttuuri-identiteetti

"Identiteetillä tarkoitetaan ihmisen omakuvaa, käsitystä omasta itsestään. Kulttuuri-identiteetti liitetään yleensä tunteeseen kuulumisesta ryhmään, joka käyttäytyy samalla tavoin, puhuu samaa kieltä ja jonka maailmankatsomus perustuu yhteiselle arvopohjalle, menneisyydelle ja traditioille. Kulttuuri-identiteetti ei kuitenkaan ole koskaan valmis, vaan se muokkautuu ja kehittyy läpi elämän."

Opetushallituksen sivut kulttuuri-identiteetistä:

www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mika-kulttuuri-identiteetti

Vinkki Amengo skoola -menetelmäpakan Kulttuurisydän-harjoitukseen.

Harjoituksen yhteydessä voidaan pohtia, mikä romanikulttuurissa on ulkopuolisille näkyvää, ja mikä vähemmän näkyvä voi olla tärkeää romaneille itselleen heidän kulttuurissaan. Toisaalta voidaan yleisestikin pohtia, ovatko jotkut selvästi näkyvät asiat omassa kulttuurissa tärkeitä myös siksi, että niillä viestitään muillekin kulttuuriin kuulumisesta. Entäpä jos kohtaa syrjintää, kun ilmaisee omaa kulttuuri-identiteettiään? Pukeutuminen ja kieli ovat helposti havaittavia asioita eri kulttuureissa, mutta vain esimerkkejä kulttuurin eri puolista. Työpajoissamme työryhmän romaninuoret pitivät tärkeinä myös esimerkiksi yhteisöllisyyttä, tapoja ja vanhempien ihmisten kunnioittamista.

Representaatiosta

Oppikirjojen maailmankuva on pitkään ollut länsimaalainen, valkoinen ja heteronormatiivinen. Tämä näkyy esimerkiksi kirjojen kuvituksissa, käytetyissä esimerkeissä ja siinä, kuka on oletettu lukija. Toimintarajoitteiset henkilöt, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ja moninaiset perheet eivät ole juurikaan näkyneet oppikirjoissa, ja lukijoiden on oletettu syntyneen Suomessa, suomenkieliseen perheeseen. Tähän ei välttämättä tule kiinnittäneeksi huomiota, jos oppikirjan maailmankuva vastaa omaa käsitystä maailmasta ja itse on oletetun lukijan kaltainen.

Representaation merkitys tiedostetaan kuitenkin jatkuvasti paremmin. Representaatiolla tarkoitamme sitä, miten vähemmistöt näkyvät ja ovat läsnä esimerkiksi oppikirjoissa. Sillä, ketkä ovat esillä oppikirjoissa, on merkitystä lukijalle. Jotta esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset tai kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat, kuten romanit tai saamelaiset, löytävät samaistumispintaa oppikirjoista, kirjoissa on tärkeää olla heitä muistuttavia henkilöitä. Toisaalta moninaisuuden huomioon ottava oppikirja heijastaa yhteiskuntamme todellisuutta, jossa on mukana monenlaisia ihmisiä erilaisista taustoista. Sisällyttämällä vähemmistöt oppikirjoihin viestitään myös vähemmistöihin kuuluville nuorille, että heidän kulttuurinsa ja historiansa on merkityksellistä.

Opettajana yksi keino parantaa vähemmistöjen osallisuuden kokemusta koulussa onkin siis oppikirjojen valinta. On hyvä pohtia, kenen näkökulmasta kirja on kirjoitettu ja kuka on sen oletettu lukija. Mitä kirjavampia näkökulmia ja laajempi lukijakunta on otettu huomioon, sitä paremmin vähemmistöön kuuluvat oppijat tulevat nähdyksi.

Representaatiossa olennaista on myös se, missä roolissa vähemmistöt ovat oppikirjoissa. Jos he ovat katseen kohteina tai faktalaatikon verran tarkasteltavana ilmiönä tai ryhmänä, he ovat kyllä läsnä oppikirjassa, mutta eivät aktiivisina, enemmistön vertaisina toimijoina. Tässä yhteydessä voidaan pohtia sitäkin, millaista oppikirjojen kuvitus on. Miten eri vähemmistöt näkyvät kirjojen kuvissa? Ovatko näkyviin vähemmistöihin kuuluvat osa kuvitusta, vai ovatko kuvien henkilöt valkoisia? Ovatko vähemmistöjen kuvat ajantasaisia ja totuudenmukaisia, ei stereotyyppisiä vahvistavia? Oppikirjavalintojen lisäksi voi olla hyödyllistä pohtia omaa puhettaan. Ketkä kuuluvat 'meihin' puheessani, ja ketkä kuuluvat 'heihin' tai 'muihin'.

Omien tapojen tarkastelulle ja oppikirjojen näkökulmien, kuvitusten ja oletetun lukijan pohtimisille voi olla vaikea löytää aikaa kiireisessä opetustyössä, eikä kaikkea ole realistista tehdä yhdellä kertaa. Kannustammekin etenemään askel kerrallaan, sillä jo vaikkapa omien näkökulmien ja ennakkoluulojen tietoinen pohtiminen johdattelee kohti vähemmistöjen yhdenvertaisempaa kohtelua ja mukaan ottamista koulun arjessa.

Yhdenvertaisuus

”Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudesta, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.”

- Oikeusministeriön ylläpitämä sivusto yhdenvertaisuus.fi

Suomen lainsäädännössä yhdenvertaisuuden periaate tarkoittaa sekä ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä että syrjinnän kieltoa. Käytännössä yhdenvertaisuus on keskeinen osa oppilaitostenkin arkea, sillä yhdenvertaisuuslaki velvoittaa koulutuksen järjestäjät arvioimaan ja edistämään yhdenvertaisuuden toteutumista (Yhdenvertaisuuslaki 6§). Myös ihmisoikeussopimukset, tasa-arvolaki, rikoslaki ja työlainsäädäntö ohjaavat yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Yhdenvertaisuuden edistämisen tavoitteena on ihmisten **tosiasiallinen yhdenvertaisuus**. Tosiasiallisuudella tarkoitetaan sitä, että tukea tai sopeutuksia tarjotaan sen verran kuin kukin tarvitsee, jotta yhdenvertaisuus toteutuu lopputuloksena. Toisinaan tarvitaan positiivista erityiskohtelua eli erilaisia tukitoimia tai muita muutoksia esimerkiksi opetuksessa, jotta yhdenvertaisuus saavutetaan.

Muodollinen yhdenvertaisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että kaikkia kohdellaan samassa tilanteessa samalla tavalla. Moni meistä lienee nähnyt piirroksen, jossa kolme eripituista hahmoa tavoittelee omenoita ylhäältä puusta. Piirros auttaa hahmottamaan muodollisen ja tosiasiallisen yhdenvertaisuuden eron: Jos hahmoille antaa saman korkeiset korokkeet kuten muodollisen yhdenvertaisuuden ajatuksena on, pisimmät heistä yltävät poimimaan omenoita, mutta lyhyemmät eivät. Jos taas piirroshahmoista pienikokoisimmat saavat muita korkeammat korokkeet, hekin yltävät omenoihin, mikä kuvaa tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Kouluissa eriyttäminen on yksi esimerkki yhdenvertaisuuden edistämisestä.

Yhdenvertaisuuden edistämiseksi opettajalle voi olla hyödyllistä tiedostaa, millaisia taustoja oppilailla on ja miten ne vaikuttavat heidän mahdollisuuksiinsa opiskella. Vaikka tavoitteena on yhdenvertaisuus, todellisuudessa erilaisiin vähemmistöihin kuuluminen asettaa oppilaat lähtökohtaisesti eriarvoiseen asemaan. Yhteiskuntamme on suunniteltu ensisijaisesti norminmukaisille ihmisille, ja ne jotka eivät täytä näitä normeja, joutuvat sopeutumaan tai tekemään enemmän töitä pärjätäkseen.

Käytännössä opettaja ei voi tietää kaikkia vähemmistöjä, joita hänen ryhmästään tai koulustaan löytyy. Vähemmistöön kuulumista ei välttämättä näe päällepäin, ja toisaalta joku näkyvään vähemmistöön kuuluva nuori voi samanaikaisesti kuulua sellaisiin vähemmistöihin, joita ei tunnista ulkoisista merkeistä. Turvallisinta on olettaa moninaisuutta - todennäköisesti nuorten ja työkavereidenkin joukossa on enemmän moninaisuutta kuin mistä tiedämme.

Yhdenvertaisuuden edistämistä on myös aiemmin käsittelemämme representaation huomioon ottaminen esimerkiksi oppikirjavalinnoissa ja opetuspuheessa. Luonnollisesti yhdenvertaisuuden edistämistä on myös syrjintään puuttuminen.

Romanien kokema syrjintä

Romanilapsi voi joutua todistamaan syrjintää jo hyvin varhaisella iällä, esimerkiksi jos kaupassa vartija lähtee seuraamaan hänen perhettään tai jos häntä ei kutsuta luokkatoverin syntymäpäiville hänen romanitaustansa vuoksi. Kehittämistyöpajoissamme romaninuoret toivoivat, että heidät kohdataan koulussa yksilönä, ei romanikulttuurin edustajana. He toivoivat, että heidän koulunkäyntiinsä, koulumenestykseensä ja myös koulunkäynnin ongelmiin suhtaudutaan samalla tavalla kuin valtaväestönkin kohdalla. Esimerkiksi luvattomiin poissaoloihin tai alisuoriutumiseen pitäisi puuttua yhtä nopeasti kuin koulussa yleensäkin.

Psykologian ja kasvatustieteen professori Robert T. Carter on todennut, että toistuvat rasisminkokemukset voivat johtaa pahimmillaan post-traumaattiseen stressihäiriöön, joka oireilee esimerkiksi häpeänä ja heikkona itsetuntona. Heikko kansallinen itsetunto ja jopa häpeä romaniudesta ovatkin tunnettuja ilmiöitä myös romanien parissa.

Romanien syrjintää tapahtuu julkisilla paikoilla, sosiaalisessa mediassa, asuntomarkkinoilla, työhaussa, töissä ja oppilaitoksissa. Tyypillisesti esimerkiksi työnantaja päättää olla etenemättä rekrytointiprosessissa, kun kuulee hakijan romaninimen. Työmaailman syrjintä yltyy oppilaitoksiin asti ja pahimmillaan hankaloittaa romanien valmistumista, kun työnantajat eivät ota romaneja edes työ- tai tet-harjoitteluun. Jos nuori kertoo tällaisista kokemuksista opettajalle, hänet tulee ohjata ottamaan yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun. Syrjintä työhön otossa ja työssä on kielletty yhdenvertaisuuslaissa, ja yhdenvertaisuusvaltuutettu neuvoo syrjintää kokenutta näissä tilanteissa.

Viranomaistoiminnan ja palveluiden lähtökohtana tulisi lain nojalla olla yhdenvertaisuus ja syrjinnänvastaisuus. Nämä periaatteet takaisivat palveluiden saatavuuden kaikille, riippumatta heidän taustastaan. Käytännössä syrjintää kuitenkin tapahtuu myös terveydenhuollossa ja viranomaisten kanssa asioidessa. Yhteiskunnan toiminnassa, viranomaisorganisaatioissa, laeissa ja palveluissa esiintyvää syrjintää kutsutaan **rakenteelliseksi syrjinnäksi**.

Useissa tutkimuksissa ja selvityksissä (mm. THL, TEM, vähemmistövaltuutettu, poliisiammattikorkeakoulu) on nostettu esiin kriittisiä huomioita romanien rakenteellisesta syrjinnästä lähes kaikilla yhteiskunnan eri osa-alueilla. Tästä huolimatta vähemmistöjen kohtaamat syrjintäkokemukset ovat edelleen vähäteltyjä tai ne on sivuutettu. Romanit kohtaavat myös moniperusteista syrjintää eli syrjintää myös muiden ominaisuuksiensa kuin romanitaustan vuoksi.

Antigypsyismi eli mustalaisvastaisuus on erityisesti romaneihin kohdistuva rasismien muoto. Käytämme tässä suomeksi termiä mustalaisvastaisuus romanivastaisuuden sijaan, sillä vanhentunut ja syrjivä termi mustalainen kuvastaa pitkään jatkunutta romaneihin kohdistuvaa rasismia. Samalla suomenkielinen termi on yhdenmukainen englanninkielisen vastineensa kanssa, jossa myös käytetään historiallista, syrjivää nimitystä osana termiä.

Antigypsyismi ilmenee nykyään esimerkiksi stereotyyppioina, romanien holokaustin kiistämisenä, vihapuheena, romaniyhteisöjen eristämisenä ja väkivaltana. Suomessa romaneita ei ole eristetty omille asuinalueilleen tai erillisiin kouluihin, mutta muut antigypsyismin muodot ovat täälläkin yleisiä. Kaikki syrjintä, joka perustuu henkilön romanitaustaan, on mustalaisvastaisuutta.

Rodullistaminen ja vähemmistöstressi

Rodullistaminen on sosiologinen prosessi, jonka kautta ihmisiin liitetään esimerkiksi ihonvärin tai oletetun etnisen taustan perusteella oletuksia, stereotyyppioita ja ennakkoluuloja. Nämä stereotyyppiat ovat usein sellaisia, joista rodullistettu henkilö ei tunnista itseään.

Romaneihin liitetään paljon negatiivisia stereotyyppioita, joita moni pitää totena. Romanien rodullistamisen historia Suomessa on pitkä, siksi moni pitää vieläkin tiukasti kiinni romaneihin liittyvistä oletuksista ja stereotyyppioista. Nämä vaikuttavat suoraan romanien arkeen, muun muassa työllistymiseen.

Rodullistaminen ja etnisoiminen tapahtuvat usein voimakkaamman ryhmän vuorovaikutuksessa toisen kanssa, jonka identiteettiä se hallitsee ja muokkaa pysyväkseen hallitsemassa asemassa. Vaikka rodullistaminen syntyy usein toisen ryhmän vallankäytön seurauksena, rodullistettu ryhmä vähitellen samastuu heille osoitettuun identiteettiin tai jopa omaksuu sen, ja ryhmä alkaa itse kuvata itseään siihen liitettyillä ominaisuuksilla. Tällaiset prosessit ovat olleet yleisiä kautta historian esimerkiksi kolonialismin ja nationalismin vaikutuspiirissä.

Vähemmistöstressi on psykologinen ilmiö, jolla kuvataan kroonista stressitilaa, joka johtuu koetuista, kasautuneista syrjintäkokemuksista, niiden aiheuttamasta ahdistuksesta ja pelosta, erilaisuuden tunteista ja toiseuden kokemuksista. Romanien kohdalla vähemmistöstressi voi näkyä muun muassa turvattomuuden tunteena, ylisuorittamisena työpajoilla ja opinnoissa sekä stressinä viranomaiskohtaamisissa.

LÄHTEET

Artemjeff, Panu; Tabuchi, Hitomi; Nousiainen Katriina 2013. Oppia kaikille! - Yhdenvertaisuussuunnittelun opas oppilaitoksille. (<https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/Oppia+kaikille+suomi/09dd5121-d98e-487c-9acf-ee768620da0e/Oppia+kaikille+suomi.pdf?t=1661351844275>)

Arvola, Sanna 2022. Pro gradu –tutkielma. Sukupuolen representaatiot aikakauslehtien kansikuissa - Sosiaalisten representaatioiden näkökulma. (https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/27358/urn_nbn_fi_uef-20220355.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Benjamin, Saija 2014. Kulttuuri-identiteetti - Merkitys kehitykselle ja kotoutumiselle. Teoksessa Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura; Laine Marja (toim.), Kulttuuri-identiteetti & kasvatus: Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena. 58–102. (https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/monikulttuurisuus_kansio/Kulttuuri-identiteetti_ja_kasvatus.pdf)

Blomster, Risto; Rekola, Tuula; Tervonen, Miika; Viljanen, Anna Maria 2012. Tutkijoilta. 12-15. Teoksessa Pulma, Panu (toim.), Suomen romanien historia.

Carter, Robert T. & Associates 2021. Race-based Traumatic Stress. Viitattu 20.12.2023. (<https://roberttcarterandassociates.com/race-based-traumatic-stress/>)

European Commission against Racism and Intolerance 2019. Suomea koskeva raportti (viides raportointikierrös). 30. (<https://rm.coe.int/fifth-report-on-finland-finnish-translation-/1680972fa8>)

Granqvist, Kimmo 2012. Romanikielen historiaa Suomessa. Teoksessa Pulma, Panu (toim.), Suomen romanien historia.

Hedman, Henry. Romanikieli ja kirjallisuus. Opetushallitus. Viitattu 20.12.2023. (<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/romanikieli-ja-kirjallisuus>)

Ihmisoikeusliitto ry 2016. Romanit ja syrjintä. (https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/01/Romanit-ja-syrjint%C3%A4_esite.pdf)

Jauhola, Laura; Ärling Mertsä; Karinen, Risto; Luukkonen, Tuomas; Oosi, Olli 2019. Romanien työllisyys, yrittäjyys ja työmarkkinoille integroituminen. (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-469-3>)

Kohvakka, Tanja 2023: Suomen monikulttuurinen historia ei näy oppikirjoissa. Ilmiö. (<https://ilmio-media.fi/artikkelit/monikulttuurinen-historia-oppikirjoissa/>)

Länsimäki, Maija 1996. Kieli-ikkuna: Romanit ja mustalaisleiri. Helsingin Sanomat 4.6.1996. (https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmät/kieli-ikkuna_%281996_2010%29/romanit_ja_mustalaisleiri)

Oikeusministeriö 2021. Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-808-0>)

Opetushallitus. Mikä on kulttuuri-identiteetti? Viitattu 20.12.2023. (<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mika-kulttuuri-identiteetti>)

Opetushallitus. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. Viitattu 20.12.2023. (<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnittelu>)

Rauhankasvatusinstituutti 2023. Antirasismi. Rauhankasvatusinstituutin verkko-oppimisympäristö. Viitattu 20.12.2023. (<https://moodle.rauhankasvatus.fi/course/view.php?id=3>)

Rauhankasvatusinstituutti 2023. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Rauhankasvatusinstituutin verkko-oppimisympäristö. Viitattu 20.12.2023. (<https://moodle.rauhankasvatus.fi/course/view.php?id=4>)

Rauhankasvatusinstituutti 2021. Kohti syrjimätöntä koulua, oma oppimispäiväkirjani. (<https://rauhankasvatus.fi/kohti-syrjimatonta-koulua/>)

Rauhankasvatusinstituutti 2016. Koulu vailla vertaa! Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun. (<https://rauhankasvatus.fi/wp-content/uploads/2021/08/Koulu-vailla-vertaa-opas.pdf>)

Rauta, Jenita 2023. Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa. (https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/808142/POLAMK_Katsauksia_35.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Rekola, Tuula 2012. Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. 18–19. Teoksessa Pulma, Panu (toim.), Suomen romanien historia.

Romano Missio. Romanikieli. Viitattu 20.12.2023. (<https://romanomissio.fi/romanikieli/>)

Ruskeat tytöt 2019. Kaikkien koulu: Jakso 2: Koulun toiseuttavat rakenteet osa ½. Podcast. (<https://www.ruskeattytot.fi/rtmedia/kaikkienkoulu>)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille. Viitattu 20.12.2023. (<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/verkkokoulutus-antirasismista-ammattilaisille>)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Romanien elinolot, osallisuus ja syrjintä. Viitattu 20.12.2023. (<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kieli-ja-kulttuuri-vahemmistot/romanit/romanien-elinolot-osallisuus-ja-syrjinta>)

Tervonen Miika 2012. Romanit ja suuri muutos. Teoksessa Pulma, Panu (toim.), Suomen romanien historia.

Vincze, E. & Enache, A. 2018. Romanit ja kansainvälinen muuttoliike. Julkaisussa K. Miklossy & J. Nikula (toim.), Demokratian karikat: Itäinen Eurooppa suuntaa etsimässä. 4, Gaudeamus, Helsinki. 94–107. (<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/9b07a8fb-3ed6-4714-9ab1-592eb4f34237/content>)

Vähemmistövaltuutettu 2014. Erilaisena arjessa - selvitys romanien syrjintäkokemuksista. (<https://syrjinta.fi/documents/25249352/34271292/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+-syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+-syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf?version=1.1&t=1600444638764>)

Weiste-Paakkanen, Anneli; Lämsä, Riikka; Kuusio, Hannamaria (toim.) 2018. Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018. (https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137276/RAP2018_15_Suomen%20romaniv%C3%A4est%C3%B6_web%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Yhdenvertaisuus.fi 2023. Viitattu 20.12.2023. (<https://yhdenvertaisuus.fi/etusivu>)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2023. Viitattu 20.12.2023. (<https://syrjinta.fi/etusivu>)

Ärling, Mertsu 6.5.2021. Myytti: Romanit eivät halua kouluttautua. Dialogi. (<https://dialogi.diak.fi/2021/05/06/myytti-romanit-eivat-halua-kouluttautua/>)

Liite 1: Diat

Kouluille suunnattu diapaketti, jota voit käyttää opetuksessa löytyy muiden materiaalien kanssa nettisivuilta www.nuortena-katemia.fi/materiaalit/romanikulttuuri/. Alta löytyvät yksityiskohtaisemmat muistiinpanot kuhunkin diaan.

Dia 1: Romanit

- Euroopassa asuu n. 12 milj. romania. Tarkkoja lukuja ei pystytä laskemaan, sillä paperittomia romaneja on paljon ja toisaalta etnisen alkuperän perusteella ei saa rekisteröidä. Kaikki romanit eivät halua tuoda etnisyyttään ilmi mustalaisvainojen ja antigypsyismyn vuoksi.
- Myös muualla maailmassa kuten USAssa ja Koreassa on romaneita.
- Suomen romaneita muutti Ruotsiin paremman toimeentulon toivossa erityisesti 1960–80-luvuilla.

Dia 2: Historia

- Kiertolaiselämä on aikoinaan ollut romaneille hyvin tyypillistä. Kiertolaisilla ei ollut pysyviä asuinsijoja, mutta he usein majoittuivat töitä vastaan tutuissa perheissä.
- Kiertolaisten oli hyvin vaikea käydä säännöllisesti koulua.
- Vasta kun kuntien piti 1970-luvulla määrittää pysyviä asuntoja romaneille, heidän kouluttautumisensa alkoi kasvaa.
- Holokausti kosketti myös romaneja. Tietävästi Suomesta romaneja ei lähetetty keskitysleireille, mutta he taistelivat Suomen sodissa rintamalla.

Dia 3: Tärkeitä päivämääriä

- Lontoossa järjestettiin 8.4.1971 romanien ensimmäinen kansainvälinen kongressi. Päivästä tuli romanien kansallispäivä.
- Romanien vastarinnanpäivänä 16.5.1944 romanit keskitysleirillä nousivat kapinaan natsseja vastaan. Yksikään romani ei kuollut tuona päivänä, jolloin oli suunniteltu jopa 6000 romanin teloitus.
- Romanien kansanmurhan muistopäivä on 2.8. Tuona päivänä vuonna 1944 suuri osa romaneista surmattiin keskitysleireillä. Romaniholokaustissa tapettiin jopa puolet Euroopan romaneista.

Dia 4: Romanikieli

- Romanikieli on indoeurooppalainen kieli kuten esim. germaaniset ja romaniset kielet sekä kreikka.
- Noin 35 % Suomen romaneista osaa sitä sujuvasti, mutta kukaan ei puhu sitä äidinkielenään.
- Kielen puhujamäärät ovat laskeneet kovasti, ja nyt kieltä yritetään elvyttää.

Romanit

- Romanit ovat lähtöisin Intiasta, josta he pakenevat sotia, nälänhätää ja vainoja 500-1100 jaa. Romanit eivät kuitenkaan ole intialaisia.
- Suomeen romanit saapuivat 1500-luvulla
- Euroopassa on romaneita noin 12 miljoonaa
- Suomessa romaneita on noin 10 000, lisäksi Ruotsissa asuu Suomen romaneita n. 3000

Kuva: Matti Luhtala, 1938. Muunkankius Siperiasta

Historia

- Kiertolaiselämä on ollut keskeinen osa romanikulttuuria kaikkialla maailmassa
  - Romanit ovat kulkeneet talosta taloon ja tehneet töitä lämpöperheelle ruokaa ja majoitusta vastaan
  - Kiertolaislämmin on vaikuttanut romanien koulunkäyntiin
  - Romanoiden lukutaito ja kouluttautuminen alkoivat vasta 1980-luvulla, koska 1975-luvulla määrättiin asuntoja, jolla kunnat veloitettiin asuttamaan romanit kunnalle asutettiin.
- Romaniholokaustissa surmattiin jopa puolet Euroopan romaniväestöstä
- Suomessa tahi- ja jatkosodassa romanit taistelivat rintamalla, romaneita joutui myös pakotyöleireille

Kuva: Satakunta-Pöytä

Tärkeitä päivämääriä

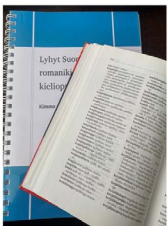
- Romanien kansallispäivä 8.4.
- Romanien vastarinnan päivä 16.5.
- Romanien kansanmurhan muistopäivä 2.8.
- Romanien ensimmäinen kansainvälinen kongressi 8.4.1971 Lontoossa
  - Ensimmäisessä kongressissa päätettiin mm. Romanien kansallishymni "Golem, golem", kansallisiivini enkä se, eikä sana "mustalaiset" ei ole enää sopiva käytettäväksän oikoa termi on romani.
- YK:n rasismivastainen päivä 21.3.

Romanien kansallisiivini

Romanikieli

- Romanikieli on uhanalainen
- Kansainvälinen romanikielen päivä 5.11
- Kielen eri murteita puhutaan useissa maissa
- Suomessa puhutaan kaaloa, joka kuuluu romanikielen pohjoisiin murteisiin
  - Kaalo-murteeseen on erityisesti vaikuttanut suomen, ruotsin ja venäjän kielet
- Suomessa romanit puhuvat äidinkielenään suomea tai ruotsia
  - Puhessa on usein romanikielisiä sanoja joukossa

Kuva: Satakunta-Pöytä

Dia 5: Vanhempien ihmisten kunnioittaminen

- Romanikulttuurin keskeisimpiä asioita on vanhusten kunnioittaminen. Romanit kunnioittavat niin omia kuin muidenkin kulttuurien vanhempaa väestöä.
- Vanhempien sanalla on merkitystä ja nuoret pyrkivät sitä noudattamaan.

Dia 6: Puhtaussäännöt

- Romanit pitävät hyvää huolta hygieniastaan ja kodin siisteystydestä.
- Kiertolaisaikana hyvä hygienia korostui, jotta pysyttiin terveisinä.
- Myös symbolinen puhtaus on tärkeää romanikulttuurissa. Keittiö on ns. kodin pyhin paikka ja sieltä ei viedä tavaroita muihin huoneisiin eikä keittiöön tuoda sinne kuulumatonta tavaraa. Pöydille ei nosteta lattialta mitään.

Dia 7: tapakulttuuri

- Tavat periytyvät kaukaa. Ennen ne olivat paikkakuntaikohtaisia, nykyään suku- tai perhekohtaisia.
- Osa tavoista periytyy kristinuskosta, osa vanhoista talonpoikaistavoista.
- Romaneille perhe on suurempi kuin ydinperhe.

Dia 8: Pukeutuminen ja korut

- Peittävällä vaatetuksella kunnioitetaan vanhempia ihmisiä.
- Aikoinaan myös muut suomalaiset pukeutuivat hyvin samalla tavalla kuin romanit nykypäivänä, sillä pukeutuminen pohjautuu vanhaan talonpoikaisperinteeseen.
- Romanit ovat romaneita, vaikeivat pukeutuisi kulttuurin mukaisesti. Nuori saa itse päättää, alkaako käyttää romanipukua.
- Korut periytyvät usein isältä pojalle ja äidiltä tyttärelle. Ne ovat näyttäviä ja oleellinen osa pukeutumista.

Dia 9: Syrjintä

- Romanit ovat Euroopan syrjityimpiä vähemmistöjä, ja kokevat myös Suomessa paljon syrjintää.
- Syrjintä on rikos, ja siihen tulee puuttua.
- Syrjinnästä voi tehdä rikosilmoituksen tai siitä voi ilmoittaa yhdenvertaisuusvaltuutetulle.

Vanhempien ihmisten kunnioittaminen

Kuva: Netisha Roth

- Kaikki romanien tavat pohjautuvat vanhempien ihmisten kunnioittamiseen
- Kunnioitusta ilmaistaan eri tavoin:
- Teittelelemällä
  - Pukeutumalla peittävästi
  - Hyvällä käytöksellä
    - Vanhukille annetaan istumapaikka
    - Nuoret tarjoilevat ruuan, kahvin tms.
    - Iäkkäillä kysytään neuvoja elämäntilanteissa ja eri tilanteissa

Puhtaussäännöt

- Puhtaus ja hyvä hygienia ovat erityisen tärkeitä romaneille
- Puhtaudesta huolehtiminen on suojellut tartuntatauteilta kiertolaisaikoina
- Symbolinen puhtaus: pöytäosan yläpuolella olevat asiat ovat puhtaita, pöytäosan alapuolella olevat asiat ovat likaista
- Puhtaussääntöjä noudattavat romanit, ne eivät koske muita

Kuva: Dániel Lángóczy

Tapakulttuuri

- Tapoja on periytynyt vuosisatojen takaa
- Osa Suomen romanien tavoista pohjautuu kristinuskoon, osa perustuu suomalaiseen talonpoikauskulttuuriin
- Tavat ovat suku- ja paikkakuntaikohtaisia
- Romanien perhelähtö on laajampi kuin vallaväestöllä nykyään, esimerkiksi serkut, läidit ja sedät ovat oleellinen osa perhettä

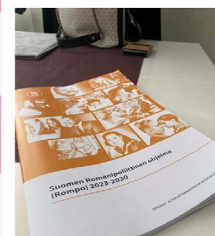
Kuva: Netisha Roth

Kuva: Carmen Vădulescu

Pukeutuminen ja korut

- Vaatetus on peittävä. Peittävällä pukeutumisella halutaan osoittaa kunnioitusta vanhemmille ihmisille.
- Romaninainen puku on saanut vaikutteita perinteisestä talonpoikaivaatuksesta
- Nuori päättää itse rupeaako käyttämään romanivaatteita
- Romanipuvut muokkautuvat ajan mukana
- Näyttävät korut ovat usein perittyjä ja erityisen merkityksellisiä kantajalleen historiansa ja tunnearvonsa vuoksi
  - Tunnearvo koruissa suurempi kuin rahallinen arvo

Kuva: Netisha Roth

Syrjintä

- Romanit kohtaavat maailmanlaajuisesti paljon syrjintää
- Suomessa syrjintää esiintyy erityisesti kouluissa, työpaikoissa, harjoittelupaikoissa, julkisissa tiloissa, sosiaalisessa mediassa
- Syrjintä on rikos. Jos sinä tai kaverisi kohtaat syrjintää, kerro siitä aikuiselle.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ